

Administratīvi teritoriālā reforma un Muzeju likums.

Muzeju darbību Latvijas Republikā reglamentē Muzeju likums (turpmāk – ML). Vēršam uzmanību, ka 2021.gadā ML ir veikti grozījumi (spēkā stājas no 14.04.2021.), kas skar arī pašvaldību muzejus.

Nosakot pašvaldību muzeju struktūru un pārvaldību Administratīvi teritoriālās reformas kontekstā, būtiski ir ievērot, ka:

- Pašvaldību muzeju **dibina, reorganizē vai likvidē** pašvaldība, konsultējoties ar Latvijas Muzeju padomi. (ML 8.panta otrā daļa).
- ML pašvaldību muzejiem paredz **juridisko formu** daudzveidību: iestāde (publiska aģentūras), iestādes struktūrvienība, pašvaldības struktūrvienība. Līdz šim nebijusi juridiskā forma ir pašvaldības dibināta **biedrība vai nodibinājums** (ML 7¹.panta ceturtnā daļa).

Jebkurā no juridiskajām formām pašvaldības muzejam ir jānodrošina ML definēto pamatfunkciju izpilde, taču juridiskais statuss noteiks atbildības pakāpi: ja muzejs darbojas kā pastāvīga iestāde, tā darbu organizē un par rezultātu atbild muzeja direktors; ja muzejs ir kādas citas iestādes vai pašvaldības struktūrvienība, muzeja direktors (vadītājs) veic viņam deleģētos uzdevumus, bet lēmumu pieņēmējs un par rezultātu atbildīgais ir tās institūcijas vadītājs, kura struktūrvienība ir muzejs. Ja muzeja darbībai tiek izvēlēta biedrības (nodibinājuma) juridiskā forma, pašvaldība deleģē muzeja pamatfunkciju veikšanu biedrībai un par darbības rezultātu atbild tās valde.

Lai nodrošinātu efektīvu muzeja pamatfunkciju veikšanu un sadarbību ar pašvaldību kā muzeja dibinātāju, ir svarīgi muzeja darbību reglamentējošajā dokumentā – nolikumā (reglamentā) – precīzi noteikt muzeja pienākumus un tiesības, tam deleģētās kompetences, piemēram, ML 11¹.panta pirmajā daļā paredzētās muzeja krājuma komisijas kā koleģiālas institūcijas tiesības sniegt atzinumus par muzejisku priekšmetu dāvinājumu un ziedojumu pieņemšanu.

- 2021.gada grozījumi ML paredz, ka pašvaldības muzeju var dibināt arī **vairākas pašvaldības**. (ML 7¹.panta ceturtnā daļa).

Ja pašvaldība, kurā vēsturiski nav izveidots muzejs, ir ieinteresēta savā teritorijā esošā kultūrvēsturiskā mantojuma apzināšanā, pārvaldībā un ar to saistītu pakalpojumu sniegšanā, tā var vienoties ar citu pašvaldību par kopēja muzeja veidošanu, uzņemoties dalītu atbildību par šāda muzeja darbības uzturēšanu un izvēloties tam atbilstošu juridisko formu, piemēram, biedrību.

Vairākas pašvaldības, kuru teritorijā ir muzejs vai vairāki nelieli muzeji, var vienoties par muzeju apvienošanu un jaunas muzeja institūcijas dibināšanu, uzņemoties dalītu atbildību par šāda muzeja uzturēšanu.

- Ikvienu pašvaldības muzeja **pienākums ir akreditēties**. Akreditācija ir veicama ne agrāk kā triju un ne vēlāk kā piecu gadu laikā pēc muzeja dibināšanas. (ML 9.panta pirmā daļa). **Neakreditēta pašvaldības muzeja pastāvēšana netiek paredzēta.**

ML nosaka, ka akreditēta pašvaldības muzeja krājums, kas ir pašvaldības īpašums (manta), tiek uzskatīts Nacionālā muzeju krājuma sastāvdaļu un akreditētam muzejam ir tiesības saņemt valsts finansiālu atbalstu krājuma uzturēšanai, saglabāšanai, papildināšanai un popularizēšanai. Šīs tiesības tiek īstenotas ar VKKF mērķprogrammas starpniecību, kurā akreditētie pašvaldību muzeji konkursa kārtībā var pretendēt uz valsts budžeta finansējumu. Darbu ar akreditēta pašvaldības muzeja krājumu reglamentē Ministru kabineta 2006.gada 21.novembra noteikumi Nr. 956 "Noteikumi par Nacionālo muzeju krājumu".

- Lai pašvaldību muzejs varētu akreditēties, tā darbībai ir jāatbilst ML 9.panta otrajā daļā noteiktajiem **kritērijiem**, tostarp, tam ir jāīsteno ML noteiktās **pamatfunkcijas**:

“(2) Muzeja pamatfunkcijas ir šādas:

- 1) muzeja krājuma komplektēšana, dokumentēšana, saglabāšana un pieejamības nodrošināšana;
- 2) muzeja krājuma un ar to saistītās informācijas izpēte;
- 3) sabiedrības izglītošana, izmantojot ekspozīcijas, izstādes un izglītojošas programmas, kā arī citus ar muzeja darbību saistītus komunikācijas veidus.” (ML 7.panta otrā daļa)

Lai nodrošinātu pamatfunkciju īstenošanu, pašvaldības muzeja dibinātājam ir jāapzinās tam nepieciešamie resursi: muzeja specifikai atbilstoša infrastruktūra (telpas un aprīkojums krājuma glabāšanai, telpas ekspozīciju/izstāžu un citu muzeja komunikācijas veidu īstenošanai, telpas personāla darbam); darbinieki, kuriem ir zināšanas/pieredze muzeja funkciju īstenošanā, kā arī atbalsta funkciju (grāmatvedības, infrastruktūras uzturēšanas u.c.) nodrošināšana ; regulārs finansējums muzeja darbībai.

- Ja pašvaldība ir dibinājusi un uztur, piemēram, kultūrvēsturisku materiālu krātuvi, kolekciju, ekspozīciju, izstādi, pētniecības centru, zinātnes centru, piemiņas vietu u.tml. ar kultūrvēsturisko mantojumu saistītu institūciju, tā saskaņā ar ML 16.panta pirmo daļu tiek uzskatīta par **kultūras mantojuma objektu** un ir nosaukama atbilstoši tā darbības veidam, nelietojot jēdzienu “muzejs”.

Kultūras mantojuma objektos netiek īstenotas visas muzejam raksturīgās pamatfunkcijas, bet tikai kāda no tām. Kultūras mantojuma objektam nav nepieciešama ML noteiktā akreditācija, jo šāds kultūras mantojuma objekts nav muzejs.

Kultūras mantojuma objektā esošie kultūrvēsturiskie materiāli ir pašvaldības īpašums (manta) un tā uzskaitē un saglabāšana ir pašvaldības pienākums un atbildība, kas īstenojama līdzīgi kā ar jebkuru citu pašvaldības kustamo mantu, veidojot tās sarakstus, veicot ikgadējas inventarizācijas, nosakot materiāli atbildīgās personas utt., atbilstoši tām normatīvo aktu prasībām, kas reglamentē pašvaldību rīcību ar kustamo īpašumu (mantu).

- Veicot pārmaiņas muzeja struktūrā, piemēram, administratīvi apvienojot vairākus akreditētus muzejus, akreditētam muzejam pievienojot kādu kultūras mantojuma objektu vai citas izmaiņas, tiek veikta muzeja **reorganizācija**. Saskaņā ar Ministru kabineta 2006. gada 27. jūnija noteikumu Nr. 532 "Muzeju akreditācijas noteikumi" 22.punktu Kultūras ministrijai muzeja reorganizācijas gadījumā ir jāpieņem lēmums par muzeja **akreditācijas anulēšanu**.

ML nenosaka ierobežojumu, kādā laika periodā pēc reorganizācijas veikšanas muzejam tiek dota iespēja akreditēties, akreditācija var tikt īstenota, kad muzejs tai ir sagatavojies, taču ne vēlāk kā piecus gadus pēc reorganizācijas. (ML 9.panta pirmā daļa).

- Vēršam uzmanību, ka, veicot izmaiņas pašvaldības muzeju struktūrā un administratīvajā pārvaldībā, būtu izvērtējams jautājums par muzeju atbilstību **reģionālā muzeja statusam**. ML nosaka, ka akreditēts muzejs ir tiesīgs iegūt reģionālā muzeja statusu, ja tas atbilst visiem šādiem kritērijiem:

- 1) tā krājums teritoriāli, hronoloģiski vai tematiski attiecas uz noteiktu reģionu un savā profilā šis muzejs ir vispilnīgākais un visnozīmīgākais šajā reģionā;
- 2) tā pētnieciskais darbs nodrošina vispusīgu muzeja krājuma izpēti un pētījumus attiecīgā reģiona vai tēmas ietvaros;
- 3) ekspozīcijas, izstādes, izglītojošie pasākumi un citi ar muzeja darbību saistītie komunikācijas veidi nodrošina muzeja krājuma pieejamību un izmantošanu sabiedrības izglītošanai un attīstībai;
- 4) tas veic darbības, kas apliecina šā muzeja kā vadošās institūcijas lomu attiecīgajā reģionā vai tēmas ietvaros. (ML 12.¹ panta pirmā daļa).

Ja akreditēts pašvaldības muzejs īsteno ne tikai ML noteiktās pamatfunkcijas, bet pašvaldība tam ir noteikusi arī, piemēram, kultūras mantojuma objektu darbības koordinēšanu, uzraudzību vai metodiskā darba veikšanu, var uzskatīt, ka muzejam

ir vadošās institūcijas loma attiecīgajā reģionā un tas var pretendēt uz reģionālā muzeja statusu.

- Kā profesionālā atbalsta instrumentu ar muzeju darbību saistītu jautājumu risināšanā ML muzeju dibinātājiem, tai skaitā pašvaldībām, paredz **Latvijas Muzeju padomes konsultācijas**. Muzeju padomē kopā ar muzeju nozares profesionāļiem darbojas arī pašvaldību muzeju pārstāvji no visiem Latvijas reģioniem, kā arī Latvijas Pašvaldību savienības deleģēts pārstāvis. (ML 5.,6.pants).

Muzeju padomes konsultācijas pirms lēmumu pieņemšanas ļauj tos izvērtēt no profesionālā viedokļa, tādējādi sekmējot optimālo risinājumu meklējumus.